

“Yurttaş İçin Medeni Bilgiler” ya da Çok-Partili Dönemde Rafa Kaldırılan Demokrasi Dersleri

Prof. Dr. Özer OZANKAYA^(*)

Sunuş

Çağımızda bağımsız bir ulusal toplum olarak varlığını koruyabilmek ancak demokrasi kültürüyle olanaklıdır. Bir ulus için en akıllı siyaset, “kurtulmak” zorunluluğuna düşmemeğe özen göstermek ise, bu ancak yöneticilerini seçmekte ve düşünce ve görüşlerini oluşturmakta özgür olarak ve gerçek anlamda seçim hakkına sahip bulunarak başarabilecek bir amaçtır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, bu bilinçtedir ki yeni kurulan çağdaş Türk toplumunun okullarında demokrasi kültürü kazandıracak dersin kitabını da kendisi yazmak durumunda kalmış ve bunu üstün bir başarıyla yapmıştır. Gerçekten de 1929 yılında yazdığı **Yurttaş İçin Medeni Bilgiler** adlı kitabıyla Atatürk, demokrasi kuramına birinci sınıf katkılarda bulunacak bir düzeyde bu amaca hizmet etmiştir.

İkinci Dünya Savaşıyla Birlikte Dışlanan Demokrasi Eğitimi

Gerçek bir “demokrasi eğitimi” amacıyla yazılmış bulunan ve yukarıdaki düşüncelerin de içinde yer aldığı bu kitabın, Atatürk’ün yazdığı bir kitap olduğunu ne yazık ki bugün bile pek az kişi bilmektedir. Kitap O’nun isteği üzerine Sayın Afet İnan’ın adıyla yayınlanmış, yaklaşık on yıl süreyle orta öğretim kurumlarında ders kitabı olarak okutulmuş, ancak Atatürk’ün ölü-

^(*) ODTÜ, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

münden sonra uzun süre ders kitabı olmadığı gibi yeni basımları yapıp genel okuyucu kitlesine de ulaştırılmamıştır.

Sayın Afet İnan ancak 1968 yılında, yani Atatürk'ün ölümünün 30.yıldönümünde, kitabı **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları** başlığıyla Türk Tarih Kurumu yayınları arasında yeniden yayınlanmış ve Atatürk'ün el yazılarının fotokopilerini de vermiştir.

Ancak kitabın genel okuyucu yığınlarına ve özellikle gençliğe ulaştırılması bundan sonra da sağlanamamıştır. Bunda, 1930'lu yılların diliyle yazılan kitabın, 1968'de de olduğu gibi yeniden basılmış olmasının payı olsa gerektir. Böylece, yine Atatürk'e borçlu olduğumuz güzel, arı Türkçemizle konuşup yazan kuşaklara ulaşamayan bir kitap olarak kalmıştır.¹ Sonuç olarak, gerçek bir demokrasi eğitimi kılavuzu olan bu yapıttaki düşüncelerden toplumumuz gereğince yararlandırılmamıştır.

Oysa etkin biçimde değerlendirilseydi, kitabın tutarlı ve bütüncül demokrasi kültürü kazandırıcı içeriği, II. Dünya Savaşı yıllardan başlayarak, özellikle de onu izleyen soğuk savaş yıllarında, dünyayı kasıp kavuran faşist ve komünist diktacı düşünüş, tutum ve davranışlara karşı toplumumuzu uyarmada ne büyük hizmetler görebilir, sağlı sollu terörden, kamu görevlilerinin yan tutup yetkilerini kötüye kullanmalarından ulusumuzu ne güzel esirgeyebilirdi! Demokrasi kültürüyle donanmış olan yüz binlerce yurttaş, 12 Mart, 12 Eylül gibi komünizmi bahane edip faşist yönetimler kurma girişimlerine her iki diktacılığa da karşı olduklarını etkin biçimde göstererek fırsat bırakmayabilirdi. Yeni Dünya Düzeni, Küreselleşme, Özelleştirme gibi çarpık kavramlarla ulusal bağımsızlık ve ulusal egemenlik haklarının ellerinden alınması ortamının oluşturulmasına etkin bir biçimde başarıyla karşı koyabilirdi.

Çok partili düzene geçildikten sonra, tam bir çelişki oluştururcasına, Atatürk'ün zamanında yapılan bu zengin içerikli demokrasi eğitiminin son savsaklanmış, onun yerine düşünce ve inançları tek kalıba sokucu aşılama (=indoctrination) çabalarının artan ölçüde eğitim düzenine egemen kılınmış olması üzücü olduğu gibi düşündürücüdür de. Nüfusun % 80'ini oluşturan

¹⁾ 1990 yılından beri bu kitap bir yayınevince günümüz diline aktarıldığı söylenerek satışa sunulmuş ise de, bu kez de Atatürk'ün düşüncelerine bağlı kalınmamış, özleştirenin kendi etkisi kitabı aslından oldukça uzaklaştırmıştır; ayrıca diline de gerekli özeni göstermemiştir, kanısındayım. Buna karşı ben kitabı önce Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi'nin 1982-85 yılları sayılarında "Atatürk'ün Demokarsi Dersleri" başlık 5 yazı dizisi içinde kendi yorumlarım eşliğinde, ama tümüyle günümüz diline aktararak, daha sonra da CEM Yayınları arasında 2000 yılında "Mustafa Kemal Atatürk, Yurttaş İçin Medeni Bilgiler" başlığı altında yayınladım.

köylü kesimimize Cumhuriyet aydınlanmasını götürmekte olan Köy Enstitüleri, demokrasi eğitiminin dışlandığı çok partili ortamda yok edilmiştir. Sonuç bugün ortadadır. Nasıl Stalin Rusyası'nda "Marksist Biyoloji", Hitler Almanyasında "Alman Fiziği" gibi insan onuruna saygısız baskıcı gü-lünçlükler yapılabildiyse, demokrasi eğitiminde yoksun bırakılan Türk gençlerine 1989'da üniversitelerde İslami Biyokimya'dan söz edilebilmiştir. 12 Eylül örgütü olan YÖK düzeni, üniversitelerimizi bilime saygısız, hatta düşman baskıcı medrese kafasına, "Doğru bildiğini söylememek büyük sorumluluktur!" anlayışından uzak bencil bireyciliğe daha da büyük ölçülerde meydan yapmıştır. Demokrasi devrimiyle iç içe gerçekleştiği için Türk Kurtuluş Savaşı bile genellikle eğitim kurumlarımızda nesnel olarak öğretilmemekte, kimi yerlerde ise zaten hiç üzerinde durulmamakta, bunun yerine Osmanlı, saltanat ve hilafet övgücülüğü yapılmaktadır. Ama bir yandan da sıkılmadan Atatürk'e boş övgü sözleri dökülmektedir bu ağızlardan. Yalnızca bu ikiyüzlü tutum bile, ancak demokrasi eğitiminden yoksun kılınmış bir toplumda böyle bir tutumu kendilerine yarıştırınların girişebilecekleri bir gözü pekliktir. Atatürk'ün **Yurttaş İçin Medeni Bilgiler** kitabını yazmaktan ve zamanın Başbakanı İsmet İnönü'ye bir örneğini yollarken yalnız okul öğrencilerine değil, tüm yurttaşlara ulaştırılmasına büyük önem verdiğini vurgulamaktan amacı, kamu yaşamını ikiyüzlülük ve baskıcılıktan kökünü kurutacak "açıklık ve sorumlu davranış" ölçülerine kavuşturmakta.

Son yirmi yıldan beri beyin yıkayıcı propaganda bombardımanları biçiminde yapılan "post-modernizm, küreselleşme, devleti küçültme" bilinç saptırmalarının bir bölüm üniversite gençlerini bile etkileyebilmesinde yine demokrasi kültüründen yoksunluğun kesin payı olduğunu görüyoruz. Yığınlara önerilen şeyin 19. yüzyılının yaban kapitalizmi olduğunu, sanayi devrimini gerçekleştiren az sayıdaki ulusların dünyanın geri kalan uluslarını bağımsızlıktan, dolayısıyla gerçek gelişme ve ilerlemeden yoksun kılacağını, bütün dünyayı savaşımlara, iç savaşımlara, sınıf kavgalarına, koyu yoksulluklara sürüklediğini, dünya kaynaklarının savurganca tüketilmesine... yol açtığını görememek, demokratik bir toplumun üyelerinde bulunması gerekli bilgi, ilgi, değer ve eylemlerinden yoksunluğun sonucudur. İnsanlığın yazgısının sarkaç gibi, bir kapitalist bir kolektivist baskıcılık uçları arasında gidip gelmek olmadığını, tersine bugüne kadarki tatlı ve acı birikimlerinin siyaseti ve ekonomisiyle, eğitimi ve aile kurumuyla, sanatı ve ahlakıyla bütüncül bir demokratik toplum gerçekleştirmeye yettiğini düşünebilmek, demokrasi eğitiminin bütün eğitim kurumlarında ve özellikle zorunlu eğitim yıllarında etkin biçimde verilmesine bağlıdır.

Gerçekten de her toplumsal- siyasi düzen, üzerine kurulduğu ölçüleri ve simgeleri tüm toplum bireyelerine ve özellikle yeni kuşaklara belletip benimsetme gereğini duyar. Diktacı düzenler bu gereği hiç aksatmadan yerine getirmektedirler. Çünkü onlar ayakta durabilmek için tek yanlı koşullandırmalara ve beyin- yıkayıcı ve düşünmeden söyleneni yapan robot gibi bireyler yetiştirici kurumlara bağımlıdırlar. Okulları da bu amaçla kullanırlar.

Demokrasi ise, başarılabilmesi, diktacı düzenlerinininkinin tam tersi olan meşruluk ölçülerini ve otorite simgelerini bireyelerin özgür irdeleme ile anlayıp benimsemelerine bağlı olan bir toplumsal ve siyasal düzendir. Demokrasinin meşruluk ölçüleri ve otorite simgeleri, bilimsel yönetimin geçerlilik ve güvenilirlik ilkelerinin aynıdır. Nesnellik, görelî düşünme gereği, soru sorma ve araştırma özgürlüğü, kamuya açıklık ve her an denetlenmeye açık olma!

İşte Atatürk, 1930'larda Batı Avrupa'nın bile faşizmin ve komünizmin saldırıları karşısında demokrasiye olan inancı ve bağlılığı sarsıntı geçiriyorken, Türkiye'de gerçek bir demokrasi eğitimi yapılmasına yetkin bir özen gösteriyordu. Alman faşizminden kaçan bilginlerin Atatürk Türkiye'sinde özgür bilim yapma ortamı bulduklarını anımsamak yeter.

Atatürk'ün yazdığı **Yurttaşlar İçin Medeni Bilgiler**, ulusal egemenliğe, insan hak ve özgürlüklerine, yalnız çalışanların hak sahibi olabildiği, emek harcayanların emeklerinin karşılığını alabilecekleri bir ekonomi düzenine dayalı, barış ve huzurun "Yaşamda en doğru yol gösteren bilimdir" ilkesinden alan, "Yurtta barış, dünyada barış!" diyerek başka ulusların meşru haklarına saygılı bir toplumsal ve siyasal düzenin kurulmasını öğrenilip öğretilmesini ve güçlendirilip geliştirilmesini amaçlayan bir ders kitabıdır. Bu özellikleriyle, "Post modernist, küreselleşmeci, devleti küçültücü" söylemleriyle yeni kapitalist saldırıyı savuşturmada da, Avrupa Birliği'ne onurlu yani eşit ve etkin bir biçimde tam üye olmamızı sağlamada da çok değerli bir demokratik yurttaşlık eğitimi kazandıracak niteliktedir.

Bir Karşılaştırma

Yukarıda değinildiği gibi Atatürk dönemi demokrasi eğitimindeki bu içtenlik ve kavramları tanımlama ve açıklamadaki özen, tutarlılık ve heyecanı, sözde çoğulcu siyasal düzen diye adlandırılan 1946 sonrası eğitim kurumlarından kalktığını görüyoruz. Beklenirdi ki çok partili uygulamaya geçildiğinde Türk gençliğine sunulan demokrasi kültürü 1930'lardakine oran-

la daha geniş kapsamlı, daha derin ve yoğun bir demokrasi kültürü olsun. Acıdır ki bunun tam anlamıyla tersini gördük.

Demokrasi kültürü savsaklanıp dışlandııkça, Demokrat Parti baskıcı partizanlığı, gençliğin ve siyasal partilerin sağ ve sol diktacı doktrinlerince yönlendirilmeye başlaması, 12 Mart faşizmi, Milliyetçi Cephe, sağ ve sol şiddetin toplumu iç savaş eşiğine getirme çabaları 24 Ocak kararları ve 12 Eylül faşizmi, Özalizm, siyasal partilerin tümünde parti-içi demokrasinin rafa kaldırılarak ulusal egemenlik ilkesinin içi boşaltılarak demokrasinin büyük ölçüde bir görüntüye indirgenmesi ve toplumun siyasetten yabancılaşması aşamaları birbirini izledi.

Küreselleşme, Avrupa Birliği Yasal ve Hukuksal Birikimi⁽²⁾, bireylik, yerinde yönetim gibi söylemlerin gündemi kapladığı bir ortamda bile okullarımızda verilen siyasal kültür, demokrasinin temel ilke ve kavramları açısından 1930'lar düzeyinde olmak şöyle dursun onun çok gerisinde bulunuyor. Bunu göstermek için **Yurttaş İçin Medeni Bilgiler**⁽³⁾ kitabı ile günümüz orta öğretiminde okutulan 1999 basımlı **Sosyal Bilgiler (4-5-6-7)**⁽⁴⁾ ve **Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi**⁽⁵⁾ kitapları ile 1996 basımlı **Ortaokullar İçin Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**⁽⁶⁾ adlı ders kitaplarını karşılaştırmak yeterlidir.

Günümüz ders kitaplarının hiçbirinde, demokrasi eğitiminin temel gerekleri olan öğrenciyi özgür düşünmeye, kitaplar yazıyor diye, falanca kişi böyle dedi diye bir şeyin doğru olmadığını kavramaya, kendisi araştırmacı olamaya, karşılaştırmalar yapmaya ve kendi kanısını kendisi oluşturmaya özendirici bir özellik bulunmamaktadır, diyebiliriz.

⁽²⁾ Nice siyasi ve yönetim adamları buna "müktesebat" demekten sıkılmıyor. Türkçede bunu anlatma olanağı yokmuş gibi gerçek dışı bir tutum sergiliyor. "Helal ile "halel"i birbirine karıştıran bayan politikacının günün birinde "Bakın ben geniş kültürlüyüm!" demek istercesine kullandığı "itibariyle" sözcüğüne değme politikacıların ve sözde yazarçizerlerin, iletişimcilerin dört elle sarılışı da, pek büyük bölümünün kültürden olduğu gibi ulusal egemenlik kavramından da ne denli yoksun olduğunu gösteriyor. Türkçede "bakımından", "başlayarak" "göre", "-beri" gibi sözcükler "itibariyle" sözcüğünün değişik kullanılış bağlamlarını çok daha açık biçimde anlatılabilirken, sanki dilimizde anlatılması olanaksız derin, geniş bir kavram imiş gibi ikide bir bu Osmanlıca sözcüğü kullanmalarını başka türlü açıklamaya olanak bulamıyorum. Kuşkusuz arapça, farsça yerine ingilizce, fransızca... sözcükleri hiç gereği yokken dilimize sokanlar için de bu değerlendirme yapılmak gerekir.

⁽³⁾ Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, İstanbul, 1930

⁽⁴⁾ İlköğretim Okulu-Sosyal Bilgiler 4-7, Devlet Kitapları, 1999

⁽⁵⁾ İlköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi- 8 (Koordinatör Prof. Dr. Nihat Bilgen), Devlet Kitapları, 1999

⁽⁶⁾ Ortaokullar İçin Türkiye Cumhuriyet İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Devlet Kitapları, 1996.

Bu kitaplarda ne demokrasi kavramına açık bir tanım getirilmekte, ne özgürlük kavramı tanımlanıp açıklanmaktadır. Örneğin basın özgürlüğü, dernek ve sendika kurma, grev ve lokavt yapma, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma gibi temel hak ve özgürlükler gerekçeleriyle açıklanıp, demokrasi, yani ulusların kendilerine hesap vermekle yükümlü temsilciler eliyle yönetilmesi düzenin zorunlu gerekleri olduğu üzerinde hiç durulmamaktadır. Bunun gibi özgürlüğü yok etme özgürlüğü olamayacağı konusuna değinilmemekte, Türkiye’de laikliği inanç özgürlüğüne aykırıymış gibi gösterenlerin, demokratik Türk ulusluğu yerine ırkçı, ümmetçi ya da etnik temelli baskıcı sözde milliyetçiliği önerenlerin demokrasiye oluşturdukları tehdit üzerinde durulmamaktadır. Tarikat denilen orta çağ artığı kurumların demokratik derneklerle hiçbir benzerlikleri olmadığı, tersine bireylerin ezildiği, insanların robotlaştırıldığı dinsel amaçlarla güdümlü davranışlara yönlendirildiği, bunun için kapatıldıkları anlatılmamaktadır.

“Yurttaş İçin Medeni Bilgiler”den Örnekler

Okuyuculara tam bir özgürlük ortamında irdelenip eleştirilebilmesi için kendi adıyla değil, iznini aldığı Prof. Afetinan’ın adıyla yayınlanmasını uygun gören Atatürk yalnız ortaöğretim öğrencilerine de değil tüm yetişkin yurttaşlara ulaştırılmasını istedi bu kitapta 2000’li yılların eğitim sorumlularını ve yazarlarını da, demokrasi adına kalem oynatan sağlıklı baskıcı doktrin yandaşlarını da utandıracak bir yüksek düzeyde demokrasinin tüm bilgi, ilke ve ölçülerini açıklamaktadır. Aşağıda ki birkaç örnek bu gözlemi kanıtlamaktadır.

“Yurttaşın en büyük görevi, aynı zamanda en kutsal hakkı, seçim hakkıdır. Devlet yapısının temeli olan Büyük Millet Meclisi olarak toplanan millet vekillerini yurttaşlar seçer ve egemenliğin sahibi olduğunu gösterir.”

“Cumhuriyette meclis, Cumhurbaşkanı ve hükümet, erk yerine saltanat sürmek için değil, ulusa hizmet için geldiklerini bilirler.”

“Demokrasi düşünseldir, bir kafa işidir. Kesinlikle bir mide konusu değildir. Demokrasi bir maddi gönenç sorunu sayan görüş, yurttaşların siyasal özgürlük gereksinimini uyutmayı amaçlar.”

“Bir toplumu bir bölüm insanların düşüncelerine zorla tutsak etmek ve cılız bağımlılar olarak yaşatmak, doğal ve akla uygun bir hükümet yolu değildir. Bolşeviklikte biz bu baskıcılık niteliğini görüyoruz.”

“Her ergin kişi dinini seçmekte özgürdür.”

“Düşüncelerin değişik olmasından yakınmamalıdır. Tersine, bütün düşünceler ve inançlar bir noktada birleşirse, bu hareketsizlik belirtisidir, ölüm işaretidir.”

“Hoşgörüsüz kişiler, kendi inandıkları gibi inanmayan kimseleri istedikleri gibi ezemezlerse kendilerini cenderedeymiş gibi duyarlar. Bu nedenle hoşgörü, özgürlükçü olmayanlara karşı, elleri ayakları bağı kurbanlık koyun durumuna razı olmak değildir.”

“Yalnız özel rekabetle bir ülkede ekonomik düzen kurulamaz. Kurulabileceğini sananlar, kendilerini bir serap karşısında aldatılmaya koyuverenlerdir.”

“Gazeteler okul kitapları değildir. Aşağılık insanların parayla yaptırdıkları basın mücadeleleri vardır. Basının parayla satın alınması uluslar arası para dünyasının basın üzerinde gizli etkisi ya da yalnızca yabancı devletlerin örtülü ödeneklerinin etkisinin kamu oyunu aldatıp yanıltmasından korkulur. Ancak basın özgürlüğünden doğan bu gibi sakıncaları gidermenin en etkili yolu, yine basın özgürlüğünün kendisidir.”

Demokrasi eğitim ve öğretiminde böylesi bir bütünsellik, tutarlılık, içtenlilik ve coşkuyu günümüz ders kitaplarında bulamamak çok düşündürücü, ders çıkarmaya yöneltici bir durumdur. Çünkü Mustafa Kemal’i Atatürk yapan da Türk ulusunu yok olmaktan kurtaran da ulusal egemenlik, yani demokrasi ilkesiydi. Bunun da ötesinde bir daha “kurtulmak” zorunluluğuna düşmemenin altın anahtarı da demokrasi, yani her yaptığının sorumluluğunu taşıyan ve bırakan yolsuzluğu, bir başarısızlık durumunda bile yönetim yerinden ayrılmayı gerektiren “Ulusa karşı sorumlu yönetim” ilkesidir. Bugün ülkemizde siyasal kadroların partileri içinde demokrasiyi yok ederek yolsuzluk ve yasa-dışı davranışların bile hesabını vermeden siyasal mevkilerde kalmanın yolunu bulmuş olmalıdır, okullardan demokrasi eğitimini kaldırmaları ile birlikte gerçekleşen bir durumdur.